

TALOUSLAMAT: NIIDEN SYYT JA PARANNUSKEINOT

Murray N. Rothbard

Elämme kiertoilmaisujen maailmassa. Hautausurakoitsijoista on tullut ”hautajaisten järjestäjiä”, lehdistöagentit ovat nykyään ”julkisten suhteiden neuvonantajia” ja talonmiehet ovat kaikki muuntuneet ”työnjohtajiksi”. Jokaisella elämän alueella yksinkertaiset tosiasiat on kääritty usvaiseen naamioon.

Näin ei ole yhtään sen vähäisemmin taloustieteessä. Vanhoina päivinä tapasimme kärsiä lähes kausittaisista taloudellisista kriiseistä, joista yllättäviä kutsuttiin ”paniikeiksi” ja paniikin jälkeistä matelevaa aallonpohjan jaksoa kutsuttiin ”lamaksi”.

Nykyajan kaikkein tunnetuin lama on tietysti se, joka alkoi tyypillisestä finanssipaniikista vuonna 1929 ja kesti toisen maailmansodan alkuun saakka. Vuoden 1929 tuhon jälkeen taloustieteilijät ja poliitikot päättivät, ettei tämä saa enää koskaan toistua. Helpoin tapa onnistua tässä päätöksessä oli yksinkertaisesti määrittää ”lama” pois olemassaolostaan. Tuosta hetkestä eteenpäin Amerikka ei enää kärsinyt lamoista. Sillä kun seuraava lama saapui 1937-38, taloustieteilijät yksinkertaisesti kieltäytyivät käyttämästä pelättyä nimeä ja keksivät uuden, paljon pehmeämmältä kuulostavan: ”taantuma”. Tästä hetkestä eteenpäin olemme käyneet läpi aika monia taantumia, muttei ainuttakaan lamaa.

Mutta pian ”taantuma” sana alkoi myös kuulostamaan liian voimaperäiseltä amerikkalaisen yleisön hienovaraiselle herkkyydelle. Vaikuttaa, että viimeinen taantumamme oli 1957-58. Siitä lähtien meillä on ollut ainoastaan ”laskusuhdanteita” tai vielä parempaa ”hidastumia” tai ”sivuttaista liikettä”. Joten liity kannustusjoukkoihin; tästä eteenpäin lamat ja jopa taantummat ovat taloustieteilijöiden semanttisesta määräyksestä kiellettyjä; tästä lähtien meille voi pahimmillaan tapahtua vain ”hidastumia”. Tällaisia ovat ”uuden taloustieteen” ihmeet.

Kolmenkymmenen vuoden ajan kansakuntamme taloustieteilijät ovat omaksuneet suhdannevaihteluista edesmenneen brittiläisen taloustieteilijän, John Maynard Keynesin, näkemyksen, joka loi keynesiläisen tai ”uuden” taloustieteen vuonna 1936

julkaistulla teoksellaan *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Keynesiläisten ajattelutapa nousu- ja laskukausista graafisten kaavioiden, matematiikan ja sekavan ammattikielen taustalla on itse yksinkertaisuus, jopa naiivius. Jos on inflaatiota, tällöin sen syynä oletetaan olevan ”liiallinen kulutus” yleisön taholta; oletettu lääke valtiolle, itsenimitetylle vakauttajalle ja kansakunnan talouden valvojalle, on puuttua asioihin ja pakottaa ihmiset kuluttamaan vähemmän, ”imemällä heidän ylimääräinen ostovoima” verojen korotuksilla. Jos vallitsee lama, niin tämä on seurausta riittämättömästä yksityisestä kulutuksesta, ja lääkkeenä on tällä kertaa valtion oman kulutuksen lisääminen, mieluiten alijäämien kautta, lisäten näin kansakunnan kokonaiskulutusta.

Ajatus siitä, että lisääntynyt valtion kulutus tai löysä raha on ”hyvää liiketoiminnalle” ja että budjettileikkaukset tai tiukempi raha on ”huonoa”, löytävät tiensä jopa kaikkein konservatiivisimpiin sanoma- ja aikakauslehtiin. Nämä lehdet pitävät myös itsestään selvänä, että julkishallinnon pyhänä tehtävänä on ohjata taloudellista järjestelmää kapealla tiellä yhtäältä lamarotkojen ja toisaalta inflaation välissä, sillä vapaan markkinatalouden oletetaan aina altistuvan toiselle näistä pahuuksista.

Kaikilla taloustieteilijöiden nykyisillä koulukunnilla on sama lähestymistapa. Esimerkkinä mainittakoon tohtori Paul W. McCrackenin, presidentti Nixonin talousneuvonantajien neuvoston tulevan puheenjohtajan, näkökulma. *New York Timesin* haastattelussa pian virkaan astumisensa [24. tammikuuta 1969] jälkeen, tohtori McCracken vakuutti uuden hallinnon erään pääasiallisista talousongelmista olevan ”kuinka jäähdyttää tätä inflatorista taloutta ilman samanaikaisesti laukaisematta sopimattoman korkeaa työttömyyden tasoa. Toisin sanoen jos haluaisimme ainoastaan jäähdyttää inflaatiota, se voitaisiin tehdä. Mutta yhteiskunnallinen sietokykyämme työttömyydellä on pieni”. Ja lisäksi: ”Mielestäni meidän täytyy tunnustella tiemme tämän läpi. Meillä ei oikeastaan ole paljoakaan kokemusta siitä, kuinka järjestelmällisesti jäähdyttää taloutta. Löimme jarrut päälle vuonna 1957, mutta saimme tietysti myös merkittävää väljyyttä talouteen.”

Huomionarvoista on Tohtori McCrackenin perimmäinen asenne taloutta kohtaan – merkityksellistä ainoastaan seikassa, että lähes kaikki nykyiset taloustieteilijät yhtyvät

siihen. Taloutta kohdellaan varteenotettavasti työstettävänä, mutta aina hankalana ja niskoittelevana potilaana, jolla on jatkuva aikomus pyrkiä joko suurempaan inflaatioon tai työttömyyteen. Valtion tehtävänä on toimia vanhana viisaana johtajana ja lääkärinä, aina valppaana, aina paikkailemassa pitääkseen talouspotilaansa hyvässä työkunnossa. Joka tapauksessa tässä oletetaan talouspotilaan olevan kohteena, ja valtion mestarina, ”lääkärinä”.

Ei ole kauaakaan siitä, kun tällaista asennetta ja politiikkaa kutsuttiin ”socialismiksi”; mutta elämme kiertoilmaisujen maailmassa, ja nyt kutsumme sitä paljon vähemmän karskilla nimellä kuten ”maltillisuus” tai ”valaistunut vapaa yritteliäisyys”. Elämä opettaa.

Mitkä sitten ovat ajoittaisten lamojen syyt? Tuleeko meidän aina pysyä agnostikkoina suhteessa nousu- ja laskusuhdanteisiin? Pitääkö todella paikkansa, että suhdannevaihtelut ovat juurtuneet syvälle vapaaseen markkinatalouteen ja sen vuoksi jonkin asteista valtiollista suunnittelua tarvitaan, jos haluamme pitää talouden joissain vakauden rajoissa? Tapahtuuko pelkästään noususuhdanne ja sitten laskusuhdanne vai seuraako suhdanteen yksi vaihe loogisesti toisesta?

Nykyinen muodissa oleva näkemys suhdannevaihtelusta on itse asiassa peräisin Karl Marxilta. Marx huomasi, että ennen teollista vallankumousta noin suurin piirtein 1700-luvun lopulla, ei ollut säännöllisesti esiintyviä nousukausia ja lamoja. Äkillisiä taloudellisia kriisejä oli silloin, kun joku kuningas aloitti sodan tai takavarikoi alamaistensa omaisuuden; mutta ei ollut mitään erikoisesti nykyaikana yleisiä ja melko säännöllisiä laajentumisien ja supistumisien heilahteluja liikeasioissa. Koska nämä suhdanteet vaikuttivat ilmaantuneen samoihin aikoihin modernin teollisuuden kanssa, Marx päätteli suhdannevaihtelujen olevan sisäänrakennettu ominaisuus kapitalistiselle markkinataloudelle. Kaikki erinäiset nykyiset taloustieteen eri koulukunnat, huolimatta heidän muista eroavaisuuksistaan ja suhdanteille määrittämistään eri syistä, yhtyvät tässä keskeisessä asiassa: Suhdannevaihtelut ovat lähtöisin jostain vapaan markkinatalouden syvyyksistä. Markkinataloutta syytetään. Karl Marx uskoi kausittaisten lamojen pahenevan, kunnes massat kapinoisivat ja tuhoaisivat järjestelmän, kun taas nykyiset taloustieteilijät uskovat valtion pystyvän

menestyksekkäästi vakauttamaan lamat ja suhdanteet. Mutta kaikki osapuolet ovat yhtä mieltä siitä, että vika on syvällä markkinataloudessa ja jos mikään voi pelastaa tilannetta, niin sen täytyy olla jonkin muotoinen massiivinen valtion väliintulo.

Kuitenkin oletuksessa, että markkinatalous on syyllinen, on muutamia kriittisiä ongelmia. ”Yleinen talousteoria” opettaa meille, että kysyntä ja tarjonta pyrkivät olemaan markkinoilla aina tasapainossa ja siten tuotteiden hinnat ja muut tuotantoon vaikuttavat tekijät pyrkivät aina kohti tasapainopistettä. Vaikka muutokset informaatiossa, jota tapahtuu jatkuvasti, estävät saavuttamasta tasapainoa koskaan, markkinajärjestelmän yleisessä teoriassa ei ole mitään, joka selventäisi säännöllisiä ja toistuvia suhdannevaihtelujen nousu- ja laskuvaiheita. Nykyaikaiset taloustieteilijät ”ratkaisevat” tämän ongelman yksinkertaisesti pitämällä yleisen hinta- ja markkinateoriansa ja suhdannevaihteluteoriansa erillään tiukasti suljetuissa lokeroissaan niiden kohtaamatta koskaan, yhdistymisestä puhumattakaan. Taloustieteilijät ovat valitettavasti unohtaneet, että on olemassa vain yksi talous ja näin ollen vain yksi yhtenäinen teoria. Talouselämä ja teorian rakenne eivät voi eikä niiden myöskään tule olla erillään vesitiiviissä osastoissa; tietämyksemme taloudesta on joko yksi integroitunut kokonaisuus tai sitten sitä ei ole. Silti useimmat taloustieteilijät soveltavat tyytyväisenä täysin erillisiä, ja todellakin keskenään poissulkevia, teorioita yleisestä hinta-analyysistä ja suhdannevaihteluista. Nämä eivät voi olla todellisia talouden tiedemiehiä niin kauan kuin he ovat tyytyväisiä operoidessaan tällaisella primitiivisellä tasolla.

Mutta nykyisessä muodikkaassa lähestymistavassa on vielä paljon vakavampia ongelmia. Taloustieteilijät eivät myöskään näe erästä erittäin kriittistä ongelmaa, koska he eivät vaivaudu sovittamaan yhteen suhdannevaihtelua ja yleistä hintateoriaansa: omalaatuista yrittäjyystoiminnon hajoamista taloudellisten kriisien ja lamojen aikoina. Markkinataloudessa eräs kaikkein tärkeimmistä liikemiehen toiminnoista on toimia ”yrittäjänä”, henkilönä joka sijoittaa tuottaviin menetelmiin, joka ostaa laitteita ja palkkaa työvoimaa tuottaakseen jotain mistä hänellä ei ole varmuutta tuoko se mitään takaisin. Yrittäjän tehtävänä on lyhyesti sanottuna toimia epävarman tulevaisuuden ennustajana. Ennen ryhtymistä mihinkään sijoitukseen tai tuotantoon yrittäjän, tai ”yrityksen”, tulee arvioida nykyiset ja tulevat kustannukset ja

tuleva liikevaihto ja näin ollen arvioida kuinka paljon tuottoa, jos ollenkaan, hän tulee ansaitsemaan sijoituksellaan. Jos hän ennustaa hyvin ja merkittävästi paremmin kuin kilpailijansa, hän tulee keräämään voittoja sijoituksestaan. Mitä paremmin hän ennustaa, sitä korkeammat voitot hän ansaitsee. Toisaalta jos hän on huono ennustaja ja yliarvioi tuotteensa kysynnän, hän kärsii tappioita ja on hyvin pian pakotettu luopumaan liiketoiminnastaan.

Näin markkinatalous on voittojen ja tappioiden talous, jossa yrittäjien tarkkanäköisyys ja kyvykkyys mitataan heidän saamillaan voitoilla ja tappioilla. Lisäksi markkinatalouteen on sisäänrakennettu mekanismi, eräänlainen luonnollinen valinta, joka varmistaa ylivoimaisten ennustajien selviytymisen ja kukoistamisen sekä kelvottomien tippumisen pois. Mitä suuremmat voitot paremmat ennustajat saavat, sitä suuremmiksi tulevat heidän liiketoimiensa velvollisuudet ja sitä enemmän heillä on mahdollisuuksia sijoittaa tuottaviin järjestelmiin. Toisaalta muutamat tappiolliset vuodet ajavat huonommat ennustajat ja yrittäjät kokonaan pois ja työntävät heidät palkattujen työntekijöiden joukkoon.

Jos markkinatalouteen on näin rakennettu sisään hyvien yrittäjien luonnollinen valintamekanismi, se tarkoittaa että yleisesti ottaen tulee odottaa vain harvan yrityksen tekevän tappioita. Ja tosiaankin, jos tutkimme taloutta keskivertona päivänä tai vuotena, huomaamme, etteivät tappiot ole kovin yleisiä. Mutta siinä tapauksessa omituinen tosiasia vaatii selitystä: Mistä johtuu, että ajoittain taantumien ja erityisesti syvien lamojen puhjetessa liike-elämä kokee valtavan tappioiden rykelmän? Saapuu hetki jolloin liikeyritykset, aikaisemmin erittäin terävä-älyiset yrittäjät kyvyissään tehdä voittoja ja välttää tappioita, yhtäkkiä ja huolestuttavasti löytävät itsensä, lähes heidän kaikkien kärsimästä vakavista ja selittämättömistä tappioista? Miksi? Tämä on merkittävä tosiasia, jonka minkä tahansa teorian lamoista tulee pystyä selittämään. Selitys kuten ”liian vähäinen kulutus” – pudotus kuluttajien kokonaiskulutuksessa – ei ole ensinnäkään riittävä, koska selitystä vaatii miksi liikemiehet, kyvykkäinä ennustamaan kaikenlaisia aikaisempia talouden muutoksia ja kehityksiä, osoittautuivat täysin ja katastrofaalisesti kyvyttömiksi ennustamaan tätä väitettyä pudotusta kulutuskysynnässä. Miksi tällainen yllättävä ennakoitokyvyn pettäminen?

Näin ollen tarkoituksenmukaisen lamateorian tulee ottaa huomioon talouden taipumus

kulkea läpi perättäisten nousu- ja laskukausien osoittamatta minkäänlaisia merkkejä tasaisesti liikkuvasta tai rauhallisesti etenevästä lähestymisestä tasapainotilaan. Erityisesti lamateorian tulee selittää jättimäiset virhekertymät, jotka ilmenevät pikaisesti ja yllättäen talouskriisin hetkellä, ja matelevat laman läpi elpymiseen saakka. On myös kolmas yleinen tosiasia, jonka suhdanneteoria joutuu selittämään. Nousu- ja laskusuhdanteet ovat poikkeuksetta merkittävästi voimakkaampia ja ankarampia ”tuotantohyödyketeollisuudessa” – koneita ja laitteita valmistavilla aloilla, jotka tuottavat teollisia raaka-aineita tai rakentavat teollisia laitoksia – kuin kuluttajahyödykkeitä valmistavilla aloilla. Tässä on vielä yksi fakta suhdannevaihteluista joka vaatii selityksen – ja jota selvästi ei voida selittää sellaisilla lamateorioilla kuten suositulla opilla alikulutuksesta: Että kuluttajat eivät kuluta riittävästi kulutushyödykkeitä. Jos riittämätön kulutus on syytä, niin mistä johtuu että kuluttajamyynä vajoaa lamaan viimeisenä ja kaikkein vähiten, ja että lama *todella* iskee teollisuudenaloihin kuten työkoneet, pääomavaltaiset laitteet, rakennusteollisuus ja raakamateriaalit? Käänteisesti juuri nämä teollisuudenalat lähtevät nousuun suhdannevaihtelun inflatorisen nousukauden vaiheessa, eivätkä kuluttajia palvelevat liiketoiminnot. Näin ollen tarkoituksenmukaisen suhdanneteorian tulee myös selittää paljon suurempi voimakkuus nousu- ja laskusuhdanteissa ei-kuluttajatuotteiden, tai ”tuottajien” tuotteiden, teollisuudenaloilla.

Onneksi kunnollinen teoria lamasta ja suhdannevaihteluista *on* olemassa, vaikkakin sitä yleismaailmallisesti lyödään laimin nykypäivän taloustieteessä. Myös sillä on pitkä perinne taloudellisen ajattelun historiassa. Tämä teoria sai alkunsa 1700-luvun skottilaisesta filosofista ja taloustieteilijästä David Humesta ja huomattavasta 1800-luvun alun englantilaisesta klassisesta taloustieteilijästä David Ricardosta. Nämä teoreetikot huomasivat erään toisen ratkaisevan instituution kehittyneen teollisen järjestelmän rinnalla 1700-luvun puolivälissä. Tämä oli pankkitoiminnan instituutio, jolla oli toimintakyky laajentaa luottoja ja rahan tarjontaa (aluksi paperirahan tai pankkisetelien muodossa ja myöhemmin käteistalletuksilla tai shekkitileillä, jotka ovat välittömästi pankissa lunastettavissa käteiseksi). Nämä taloustieteilijät huomasivat liikepankkien toiminnan sisältävän avaimen mysteerisesti toistuvien laajentuvien ja supistuvien nousu- ja laskukausien suhdanteisiin, jotka olivat askarruttaneet tarkkailijoita 1700-luvun puolivälistä lähtien.

Ricardolainen analyysi suhdannevaihteluista meni kutakuinkin seuraavasti: Maailman vapailla markkinoilla ilmenevät sellaiset luonnolliset rahat, jotka ovat käytännöllisiä hyödykkeitä, pääosin kulta ja hopea. Jos raha yksinkertaisesti rajoittuisi näihin hyödykkeisiin, tällöin talous kokonaisuutena toimisi kuten yksittäisissä markkinoissa: Sujuva mukautuminen kysyntään ja tarjontaan ja sen vuoksi ei ole mitään nousu- tai laskusuhdanteita. Mutta pankkiluottoruiske lisää ratkaisevan ja häiritsevän elementin. Sillä pankit laajentavat luottoa ja täten pankkirahaa setelien tai talletusten muodossa, jotka teoreettisesti ovat vaadittaessa lunastettavissa kultana, mutta selkeästi käytännössä eivät ole. Esimerkiksi jos pankilla on 1000 unssia kultaa holvissaan ja se laskee liikkeelle 2500 kultaunssin edestä välittömästi lunastettavia varastokuitteja, silloin se on selkeästi laskenut liikkeelle 1500 unssia enemmän kuin se pystyy mitenkään lunastamaan. Mutta niin kauan kun ei ole samanaikaista ”pakoa” muuttaa nämä kuitit käteiseksi, sen talletuskuitit toimivat markkinalla kultaan rinnastettavina, ja tämän vuoksi pankki on pystynyt laajentamaan maan rahan tarjontaa 1500 kultaunssilla.

Näin pankit alkavat iloisesti laajentamaan luottoa, sillä mitä enemmän ne laajentavat sitä suurempia voittoja ne saavat. Tämä aikaansaa rahan tarjonnan laajenemisen maan sisällä kuten esimerkiksi Englannissa. Kun paperi ja pankkirahan tarjonta Englannissa kasvaa, englantilaisten rahatulot ja kulut nousevat, ja lisääntynyt raha nostaa englantilaisten tuotteiden hintoja. Seurauksena on maan sisäinen inflaatio ja noususuhdanne. Mutta tämä inflatorinen nousukausi, liikkueessaan iloisesti eteenpäin, kylvää oman tuhonsa siemenet. Koska englantilaisen rahan tarjonta ja tulot nousevat, englantilaiset ryhtyvät ostamaan enemmän tavaroita ulkomailta. Lisäksi englantilaisten hintojen noustessa englantilaisten tuotteiden kilpailukyky alkaa heiketä suhteessa muiden maiden tuotteisiin, jotka eivät ole inflatoineet tai ovat inflatoineet vähäisemmässä määrin. Englantilaiset alkavat ostamaan vähemmän kotimaasta ja enemmän ulkomailta, ulkomaisten ostaessa vähemmän Englannista ja enemmän kotimaasta; seurauksena on englantilaisen maksutaseen alijäämä, englantilaisen viennin laskiessa jyrkästi tuonnin alapuolelle. Mutta jos tuonti ylittää viennin, tämä tarkoittaa että rahan tulee virrata ulos Englannista muihin maihin. Ja mitä rahaa tämä onkaan? Ei varmastikaan englantilaisia seteleitä tai talletuksia, sillä ranskalaisilla tai

saksalaisilla on hyvin vähän tai ei ollenkaan mielenkiintoa pitää varojaan lukittuina englantilaisiin pankkeihin. Sen vuoksi nämä ulkomaalaiset ottavat setelinsä ja talletuksensa sekä esittävät ne englantilaisille pankeille lunastettaviksi kullassa – ja kulta on sen laatuista rahaa, joka pyrkii itsepintaisesti virtaamaan ulos maasta englantilaisen inflaation edetessä. Mutta tämä merkitsee, että englantilainen pankkiluotto on yhä enemmän ja enemmän pinottuna hupenevan englantilaisten pankkiholvien kultavarannon päälle. Nousukauden edistyessä oletettu pankkimme laajentaa talletustodistuksiaan 2500 unssista vaikka 4000 unssiin, samaan aikaan kun sen kultavaranto hupenee esimerkiksi 800:an. Tämän prosessin kiihtyessä pankit tulevat lopulta pelokkaiksi. Loppujen lopuksi pankit ovat velvollisia lunastamaan veloitteensa käteisenä ja heidän käteisensä virtaa nopeasti ulos vastuiden kasaantuessa. Näin pankit lopulta menettävät hermonsä ja lopettavat luottoekspansioon pelastaakseen itsensä supistamalla nykyistä luottokantaansa. Usein tätä vetäytymistä nopeuttaa pankkeja vararikoon ajavat yleisön talletuspaot, yleisön alkaessa tulla myös kasvavissa määrin hermostuneiksi kansakunnan pankkien yhä horjuvammasta tilanteesta.

Pankkiluottojen supistuminen kääntää talouden kuvan vastakkaiseksi; supistuminen ja vararikot seuraavat nousukautta. Pankit vetävät torvensä sisään ja yritykset kärsivät paineen kasvusta velkojen maksamiselle ja supistumiselle. Lasku pankkirahan tarjonnassa puolestaan saa aikaan yleisen laskun englantilaisissa hinnoissa. Rahan tarjonnan ja tulojen pudotessa, ja englantilaisten hintojen romahtaessa, englantilaisista tuotteista tulee suhteellisesti ulkomaisia tuotteita houkuttelevampia ja maksutase kääntyy vastakkaiseksi viennin ylittäessä tuonin. Kullan virratessa maahan ja pankkirahan supistuessa laajenevan kultavarannon päällä, pankkien tilanne muuttuu paljon vakaammaksi.

Tämä on siis suhdanteen lama-vaiheen merkitys. On huomionarvoista, että tämä vaihe seuraa, ja se seuraa väistämättä, aikaisempaa ekspansiivista noususuhdannetta. Edeltävä inflaatio tekee lamavaiheesta välttämättömän. Voimme esimerkiksi nähdä laman olevan prosessi, jolla markkinatalous sopeutuu, pääsee eroon aikaisemman inflatorisen nousukauden ylilyönneistä ja häiriöistä luodakseen uudelleen vakaan taloustilanteen. Lama on epämiellyttävä, mutta välttämätön reaktio aikaisemman

noususuhdanteen häiriöille ja liiallisuuksille.

Miksi sitten alkaa uusi sykli? Miksi suhdannevaihtelut vaikuttavat olevan toistuvia ja jatkuvia? Koska sen jälkeen kun pankit ovat toipuneet ja ovat vakaammassa tilassa, ne ovat luottavaisia seuraamaan niiden luonnollista pankkiluoton ekspansiivista polkua, ja uusi noususuhdanne lähtee käyntiin kylvään siemenet seuraavalle väistämättömälle laskukaudelle.

Mutta jos pankkitoiminta saa aikaan suhdannevaihtelut, eivätkö pankit ole myös osa yksityisiä markkinoita ja emmekö näin ollen voi *edelleen* sanoa vapaiden markkinoiden olevan syyllinen, vaikkakin pelkästään vapaiden markkinoiden pankkisektorin osalta? Vastaus on ei, sillä ensinnäkin pankit eivät koskaan pystyisi laajentamaan luottoja yhdessä, ellei se tapahtuisi valtion väliintulolla ja rohkaisulla. Sillä jos pankit todella olisivat kilpailussa keskenään, minkä tahansa yhden pankin luottojen laajennus kasaannuttaisi tämän pankin velat sen kilpailijoille, ja sen kilpailijat tulisivat pikaisesti vaatimaan ekspansiivista pankkia lunastamaan ne käteisellä. Lyhyesti sanottuna pankin kilpailijat tulevat vaatimaan lunastusta kullassa tai käteisenä samaan tapaan kuin ulkomaalaiset, ainoastaan tämän prosessin ollen paljon nopeampi ja se katkaisisi alkuunsa orastavan inflaation ennen kuin se pääsee kunnolla käyntiin. Pankit voivat ekspansoida turvallisesti yhdessä ainoastaan keskuspankin läsnäollessa, joka on pohjimmiltaan valtion pankki nauttien valtion liiketoiminnan monopolista ja etuoikeutetusta asemasta, jonka valtion on asettanut koko pankkijärjestelmälle. Ainoastaan sen jälkeen kun keskuspankit luotiin, pankit pystyivät ekspansoimaan pitempiä ajanjaksoja ja tuttu suhdannevaihtelu ilmaantui nykyaikaiseen maailmaan.

Keskuspankki saa ylivallan pankkijärjestelmästä seuraavanlaisilla valtiollisilla toimenpiteillä: tehden sen omista vastuista laillisen maksuvälineen kaikille veloille ja verosaamisille; myöntäen keskuspankille monopolin (pankki)setelien liikkeelle laskemiseen talletuksiin verrattuna (Englannin keskuspankilla, valtion perustamalla keskuspankilla, oli monopoli seteleihin Lontoon alueella); tai pakottamalla suoraan pankit käyttämään keskuspankkia asiakkaanaan kassavarantojensa säilyttämisessä (kuten Yhdysvalloissa ja sen Federal Reserve Systemissä). Eivätkä pankit vastusta

tätä väliintuloa: keskuspankkitoiminnan luominen mahdollistaa pitkäaikaisen pankkiluottojen ekspansioimisen, sillä keskuspankin setelien ekspansiointia tarjoaa lisääntyneitä kassavarantoja koko pankkijärjestelmälle ja sallii kaikkien liikepankkien laajentavan luottojaan yhdessä. Keskitetty pankkitoiminta toimii miellyttävänä pakollisena pankkikartellina pankkien vastuiden laajentamiseksi; ja nyt pankit pystyvät laajentamaan suuremman kassareservin päälle keskuspankin seteleiden ja kullaan muodossa.

Joten nyt lopulta näemme kuinka suhdannevaihtelut saadaan aikaan – ei minkään mysteerisen vapaan markkinatalouden epäonnistumisen kautta vaan täysin päinvastaisesti: valtion systemaattisena väliintulona markkinaprosessiin. Valtion sekaantuminen tuo tullessaan pankkien ekspansion ja inflaation, ja kun inflaatio tulee tiensä päähän, myöhempi lama-sopeutuminen alkaa toimimaan.

Ricardolainen suhdannevaihteluteoria sisälsi todellisen suhdanneteorian olennaiset osat: Suhdanteiden toistuvan syklisen luonteen, laman markkinoita sopeuttavana interventiona sen sijaan että se olisi lähtöisin vapaista markkinoista. Mutta kaksi ongelmaa jäivät yhä ilman selitystä: Mistä johtuvat yllättävät liiketoimintojen virheiden kasaantumiset, yllättävä yrittäjällisen toiminnon epäonnistuminen ja merkittävästi paljon suuremmat heilahtelut tuotantohyödykkeiden kuin kuluttajahyödykkeiden teollisuudenaloilla? Ricardolainen teoria selitti ainoastaan hintatason liikkeitä liiketoiminnassa yleisesti. Se ei antanut mitään vihjeitä huomattavan erilaisista reaktioista pääoma- ja kuluttajahyödykkeiden teollisuudenaloilla.

Oikea ja täyteen mittaansa kehittynyt teorian suhdannevaihteluista löysi ja laittoi alulle itävaltalainen taloustieteilijä Ludwig von Mises ollessaan Wienin yliopiston professorina. Mises kehitti viitteitä ratkaisuunsa ensiarvoisen tärkeään suhdannevaihtelujen ongelmaan monumentaalisessa vuonna 1912 julkaistussa teoksessaan *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel*, ja edelleen lähes 60 vuotta myöhemmin se on edelleen paras kirja rahan ja pankkitoiminnan teoriaan. Mises kehitti suhdanneteoriaansa 1920-luvulla, ja sen toi englanninkielisen yleisön tietoisuuteen Misesin johtava seuraaja Friedrich A. von Hayek, joka saapui Wienistä

opettamaan London School of Economicsiin 1930-luvun alussa ja joka julkaisi saksaksi ja englanniksi kaksi Misesin sykliteoriaa käsittelevää kirjaa: *Monetary Theory and the Trade Cycle* ja *Prices and Production*. Koska Mises ja Hayek olivat itävaltalaisia ja koska he kuuluivat suurten 1800-luvun itävaltalaisten taloustieteilijöiden perinteeseen, tämä teoria on tullut tunnetuksi kirjallisuudessa ”itävaltalaisena” (tai ”rahallisen yli-investoinnin”) suhdannevaihteluteorianana.

Perustuen ricardolaiseen, yleiseen ”itävaltalaiseen” teoriaan ja omaan luovaan nerokkuuteensa, Mises kehitti seuraavan teorian suhdannevaihteluista:

Ilman pankkiluottojen ekspansioita kysyntä ja tarjonta pyrkivät tasapainottumaan vapaiden hintojen järjestelmän kautta ja siten kumulatiiviset nousu- ja laskusuhdanteet eivät pääse kehittymään. Mutta sitten valtio keskuspankkinsa kautta kannustaa pankkiluottojen ekspansiota laajentamalla keskuspankin vastuita ja siten kaikkien kansakunnan liikepankkien kassareservejä. Sen jälkeen ne alkavat laajentamaan luottoja ja näin kansakunnan rahan tarjontaa sekkitalletusten muodossa. Kuten ricardolaiset näkivät, tämä pankkirahan ekspansio ajaa tuotteiden hintoja ylös ja siten aikaansaa inflaation. Mutta Mises osoitti sen tekevän myös jotain muuta, ja paljon pahempaa. Kaatamalla uusia lainoja yritysmaailmaan, pankkiluottoekspansio alentaa keinotekoisesti talouden korkotasoa alle vapaiden markkinoiden tason.

Vapailla ja esteettömillä markkinoilla korkotaso määräytyy yksinomaan kaikkien yksilöiden, joista markkinatalous koostuu, ”aikamieltymyksistä”. Sillä laina perustuu ”nykyisen tuotteen” (rahan, jota voidaan käyttää nykyhetkessä) vaihtamiseen ”tulevaisuuden tuotteeseen” (velkakirjaan, jota voidaan käyttää ainoastaan jonain tulevaisuuden hetkenä). Koska ihmiset suosivat aina rahaa juuri nyt saman rahamäärän jossain tulevaisuuden hetkenä saamisen mahdollisuuden sijasta, nykyisellä tuotteella on markkinoilla aina preemio tulevaisuuteen nähden. Tämä preemio on korkotaso ja sen korkeus vaihtelee siinä määrin kuin ihmiset suosivat nykyisyyttä tulevaisuuteen nähden, toisin sanoen heidän aikamieltymyksiensä suhteessa.

Ihmisten aikamieltymykset määrittävät myös sen laajuuden missä ihmiset tulevat

säästämään ja investoimaan verrattuna siihen kuinka paljon he tulevat kuluttamaan. Jos ihmisten aikamieltymys laskisi, toisin sanoen jos heidän nykyisyyden mieltymyksensä aste suhteessa tulevaisuuteen laskee, tällöin ihmisillä on tapana kuluttaa vähemmän nyt ja säästää ja investoida enemmän; samaan aikaan ja samasta syystä korkotaso, aikadiskonttauksen taso, tulee myös laskemaan. Taloudellinen kasvu on pääosin seurausta aikamieltymyksiensä laskusta, joka saa aikaan säästöjen ja investointien kasvun suhteessa kulutukseen, ja myös korkotason laskun.

Mutta mitä tapahtuu kun korkotaso laskee, ei alempien aikamieltymysten ja korkeampien säästöjen vaan valtion väliintulon takia, joka edistää pankkiluotonannon laajentamista? Toisin sanoen jos korkotaso laskee keinotekoisesti intervention takia, toisin kuin luonnollisesti kuluttavan yleisön arvostuksien ja mieltymyksiensä muutoksien seurauksena?

Syntyy ongelmia. Liikemiehet, nähdessään korkotason laskevan, reagoivat kuten he aina tekevät ja kuinka heidän aina tuleekin markkinasignaalien muutokseen: he investoivat lisää pääoma- ja tuottajien hyödykkeisiin. Investoinnit, erityisesti pitkät ja aikaa vievät projektit, jotka aikaisemmin näyttivät tuottamattomilta, näyttävätkin nyt korkotason laskun takia tuottavilta. Lyhyesti sanottu liikemiehet reagoivat samoin kuin he reagoisivat, jos säästöt olisivat *aidosti* kasvaneet: He laajentavat investointejaan pysyviin laitteisiin, pääomahyödykkeisiin, teollisiin raaka-aineisiin ja rakennustuotantoon verrattuna heidän tuotantoonsa suoraan kuluttajahyödykkeisiin.

Toisin sanoen yritykset lainaavat mielellään heille tulevan halvempikorkoisen laajentuneen pankkirahan; he sijoittavat rahat pääomahyödykkeisiin ja lopulta tämä raha maksetaan korkeampina vuokrina maasta ja korkeampina palkkoina pääomahyödyketeollisuuden työntekijöille. Lisääntynyt liiketoiminnan kysyntä ajaa työvoimakustannuksia ylös, mutta yritykset luulevat pystyvänsä maksamaan nämä korkeammat kulut, koska heitä ovat huijanneet valtio-ja-pankki interventio lainamarkkinoilla ja sen ratkaisevan tärkeä markkinapaikan korkotasosignaalin peukalointi.

Ongelmat alkavat heti kun työntekijät ja vuokranantajat – pääosin ensiksi mainitut,

koska suuri osa liiketoiminnan tuloista maksetaan palkkoina – alkavat kuluttamaan uutta pankkirahaa, jonka he ovat saaneet korkeampien palkkojen muodossa. Koska yleisön aikamieltymykset eivät ole *todellisesti* alentuneet, yleisö ei *halua* säästää aikaisempaa enemmän. Näin työntekijät kuluttavat pääosan uusista tuloistaan, lyhyesti sanottuna palauttaakseen vanhan kulutus/säästö -suhteensa. Tämä tarkoittaa heidän suuntaavaan kulutuksensa takaisin kuluttajatuotteiden teollisuudenaloille ja he eivät säästä ja investoi riittävästi ostaakseen juuri-valmistettuja laitteita, pääomavaltaisia laitteita, teollisia raaka-aineita jne. Tämä paljastuu yllättävän terävänä ja jatkuneena taantumana *tuottajahyödykkeiden* teollisuudenaloille. Silloin kun kuluttajat asettuvat uudelleen haluamilleen kulutus/investointi –suhteilleen, tulee siis esiin, että yritykset ovat investoineet liian paljon pääomahyödykkeisiin ja liian vähän kuluttajahyödykkeisiin. Valtiollinen peukalointi ja korkotason keinotekoinen alentaminen viekoitteli yritystoiminnan, ja se toimi ikään kuin investointeihin olisi käytettävissä säästöjä enemmän kuin oli laita todellisuudessa. Heti kun uusi pankkiraha suodattui järjestelmän läpi ja kuluttajat asettuivat uudelleen vanhoille suhteilleen, tuli selväksi ettei säästöjä ole tarpeeksi kaikkien tuottajien hyödykkeiden ostoon, ja että yritykset ovat investoineet väärin käytettävissä olevat rajalliset säästöt. Yritykset yli-investoivat pääomahyödykkeisiin ja ali-investoivat kuluttajahyödykkeisiin.

Näin ollen inflatorinen nousukausi saa aikaan hinnoittelu- ja tuotantojärjestelmässä vääristymiä. Pääomahyödyketeollisuuden työn ja raaka-aineiden hinnat nousivat noususuhdanteen aikana liian korkealla ollakseen kannattavia sen jälkeen kun kuluttajat vahvistavat heidän vanhat kulutus/investointi -mieltymyksensä. Tällöin ”lama” on nähtävissä välttämättömänä ja terveellisenä vaiheena, jonka avulla markkinatalous luo nahkansa ja likvidoi epäterveet, taloudellisesti kestävämmät nousukauden investoinnit, ja asettaa uudelleen ne kulutuksen ja investointien suhteet, joita kuluttajat todella haluavat. Lama on kivulias, mutta välttämätön prosessi, jonka kautta vapaat markkinat karistavat pois nousukauden ylilyönnit ja virheet sekä vakiinnuttaa markkinatalouden uudelleen sen tehtävässä palvella tehokkaasti kuluttajamassoja. Koska tuotannontekijöiden hinnat ovat nousukautena nousseet liian korkealle, tämä tarkoittaa että työn ja tuotantohyödyketeollisuudenalojen tuotteiden hintojen tulee antaa laskea tasolle, jolla oikeat markkinasuhteet palautuvat.

Koska työntekijät vastaanottavat lisääntyneen rahan korkeampien palkkojen muodossa suhteellisen nopeasti, kuinka noususuhdanne voi jatkua vuosia ilman epäkuranttien investointien paljastumista, markkinasignaalien peukaloinnista johtuvien virheiden tulemista ilmiselviksi ja lama-sopeuttamisprosessin aloittaessa työtänsä? Vastaus on, että nousukaudet olisivat erittäin lyhytikäisiä, jos pankkiluottojen ekspansio ja seuraava korkotason vapaiden markkinoiden tasoa alemmaksi painaminen olisi yhden kerran juttu. Mutta asian ydin on, että luottoekspansio *ei* ole yhden kerran asia; se pysyy käynnissä yhä uudelleen ja uudelleen, antamatta kuluttajille koskaan mahdollisuutta vakiinnuttaa takaisin heidän suosimaansa suhdetta kuluttamisen ja säästöjen välillä, antamatta koskaan hintojen nousun tuotantohyödyketeollisuudenaloilla tavoittaa hintojen inflatorista nousua. Samoin kuin hevosen jatkuva douppaaminen, noususuhdannetta pidetään yllä ja edellä sen ansaittua lopputulosta jatkuvilla pankkiluoton elvyttävillä annoksilla. Ainoastaan silloin kun pankkiluottoekspansion täytyy lopulta pysähtyä, joko pankkien alkaessa päätyään horjuvaan tilaan tai yleisön alkaessa kavahtamaan jatkuvaa inflaatiota, hyvitys lopulta saa nousukauden kiinni. Heti kun luottoekspansio pysähtyy, pillipiiparille tulee maksaa ja väistämättömät uudelleenmukautumiset likvidioivat epäkurantit nousukauden yli-investoinnit, suhteellisesti suuremman painotuksen ollessa kuluttajahyödyketuotannon uudelleenvahvistamisessa.

Näin Misesin suhdanneteoria ottaa huomioon kaikki palapelimme palaset: syklin toistuvan ja uusiutuvan luonteen, yrittäjyydellisten virheiden valtavan kasautumisen ja merkittävästi suuremman nousu- ja laskukausien voimakkuuden tuottajien hyödykkeiden teollisuudenaloilla.

Mises osoittaa siis suhdanteiden syyksi inflatorisen pankkiluottoekspansion, jota valtion väliintulo ja sen keskuspankki ajavat. Mitä Misesin mukaan tulisi tehdä, esimerkiksi valtion taholta, laman saavuttua? Mikä on valtion rooli laman hoitamisessa? Ensimmäiseksi valtion tulee mahdollisimman pikaisesti lopettaa inflaatio. Pitää paikkansa, että tämä tulee väistämättä saattamaan inflatorisen noususuhdanteen pikaiseen päätökseen ja käynnistämään väistämättömän taantumien tai laman. Mutta mitä pidempään valtio jää odottaa, sitä pahemmiksi välttämättömät

uudelleen mukautumiset tulevat. Mitä pikaisemmin lamamukautumiset ovat ohi, sen parempi. Tämä tarkoittaa myös, ettei valtion tule koskaan yrittää tukea epäkurantteja liiketoimintoja; sen ei tule koskaan pelastaa tai lainata rahaa ongelmissa oleville yrityksille. Tällainen toiminta tulee yksinkertaisesti pitkittämään kärsimystä ja kääntämään terävän ja nopean lamavaiheen matelevaksi ja krooniseksi sairaudeksi. Valtion ei tule koskaan tukea palkkatasoja tai tuottajien hyödykkeiden hintoja; sen tekeminen vain pitkittää ja viivästyttää lamaa ja massatyöttömyyttä elintärkeillä pääomahyödykkeiden teollisuudenaloilla. Valtion ei tule yrittää inflatoida uudelleen päästäkseen eroon lamasta. Sillä vaikka tämä uusi inflatointi onnistuisikin, se vain kylvää siemenet myöhempiin suurempiin vaikeuksiin. Valtion ei pidä tehdä mitään kannustaakseen kulutusta ja sen ei tule lisätä omaa kulutustaan, sillä tämä tulee kasvattamaan lisää yhteiskunnallista kulutus/investointi-suhdetta. Itse asiassa valtion budjetin leikkaaminen parantaa tätä suhdetta. Talous ei tarvitse lisää kuluttamista, vaan säästöjä vahvistaakseen joitain nousukauden ylenpalttisia investointeja.

Siten misesiläisen lama-analyysin perusteella valtion tulisi olla ehdottomasti tekemättä yhtään mitään. Taloudellisen terveyden ja laman mahdollisimman pikaisen päättämisen näkökulmasta sen tulisi pysyä tiukassa näpiti irti, ”*laissez-faire*” politiikassa. Mitä tahansa se tekeekin, tulee hidastamaan ja estämään markkinoiden sopeutumisprosessia; mitä vähemmän se tekee, sitä nopeammin markkinoiden sopeutumisprosessi toimii ja seuraa kestävä taloudellinen toipuminen.

Misesiläinen lääkemääräys on keynesiläiseen verrattuna täysin päinvastainen: valtion tulee ehdottomasti pitää näppinsä erossa taloudesta ja rajoittua pysäyttämään inflaationsa ja leikkaamaan omaa budjettiaan.

Nykypäivänä on täysin unohdettu, jopa taloustieteilijöiden keskuudessa, että misesiläinen selitys ja lama-analyysi saavuttivat merkittävää edistystä nimenomaan 1930-luvun suuren laman aikana – samaisen laman, joka aina nostetaan esiin vapaan markkinatalouden puolestapuhujille *laissez-faire* kapitalismin suurimpana yksittäisenä ja katastrofaalisena epäonnistumisena. Se ei ollut sellainen. 1929 oli tehty väistämättömäksi valtavalla pankkiluottoekspansioilla 1920-luvulla läpi koko läntisen maailman: läntisten valtioiden tietoisesti omaksumalla politiikalla, ja kaikkein

tärkeimpänä Yhdysvaltain Federal Reserve Systemin toimesta. Se tuli mahdolliseksi läntisen maailman epäonnistuttua palaamaan takaisin aitoon kultakantaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja mahdollistaen näin laajemman vapauden valtion inflatorisille politiikoille. Nykyään kaikki pitävät presidentti Coolidgeä *laissez-fairen* ja rajoittamattoman markkinatalouden kannattajana; sitä hän ei ollut ja traagisesti ei yhtään sen enempää myöskään rahan ja luottojen alueella. Valitettavasti Coolidgen interventoiden synnit ja virheet vieritettiin olemattoman vapaan markkinatalouden syliin.

Jos Coolidge teki 1929:stä väistämättömän, niin presidentti Hoover pitkitti ja syvensi lamaa muuttaen sen tyypillisestä terävästä mutta pikaisesti häviävästä taantumasta matelevaksi ja lähes tappavaksi sairaudeksi, sairaudeksi jonka ”paransi” ainoastaan toisen maailmansodan kansanmurha. Hoover, eikä Franklin Roosevelt, loi ”New Deal” –politiikan: perimmiltään valtion käyttämistä valtavassa mittakaavassa tekemään juuri niitä asioita, joista misesiläinen teoria eniten varoittaa – palkkatasojen tukemista yli vapaiden markkinoiden tason, hintojen elvyttämistä, luoton inflatoimista ja rahan lainaamista horjuville liiketoimille. Roosevelt ainoastaan vei pidemmälle sen, mitä Hoover oli pannut alulle. Ensimmäisen kerran Amerikan historiassa seurauksena oli lähes loputon lama ja lähes pysyvä massatyöttömyys. Coolidgen kriisistä oli tullut ennennäkemättömästi pidentynyt Hoover-Roosevelt lama.

Ludwig von Mises oli ennustanut laman 1920-luvun suuren nousukauden kukoistaessa – aikana, samoin kuin nykyään, jolloin taloustieteilijät ja poliitikot varustettuina loppumattoman inflaation ”uudella taloudella” ja Federal Reserve Systemin tarjoamalla uusilla ”työkaluilla” julistivat päättymätöntä pysyvän vaurauden ”uutta aikakautta”, jonka takasivat Washingtonin viisaat taloustohtorit. Ludwig von Mises, yksin paikkansa pitävän suhdannevaihteluteoriasensa kanssa, oli yksi harvoista taloustieteilijöistä, jotka ennustivat suuren laman, ja sen vuoksi talousmaailma oli pakotettu kuuntelemaan häntä kunnioituksella. F. A. Hayek levitti sanomaa Englannissa, ja kaikki nuoremmat englantilaiset taloustieteilijät 1930-luvun alkupuolella alkoivat omaksumaan misesiläisen sykliteorian lama-analyysiinsä – ja luonnollisesti myös teoriasta juontuvan tiukan vapaiden markkinoiden lääkereseptin. Nyt taloustieteilijät ovat valitettavasti omaksuneet lordi Keynesin historiallisen

huomion: ettei kellään ”klassisella taloustieteilijällä” ollut suhdanneteoriaa ennen Keynesin ilmaantumista kuvioihin vuonna 1936. Oli olemassa teoria lamasta; se oli klassinen talousperinne; sen lääkemääräys oli tiukka kova raha ja *laissez-faire*; ja sitä pidettiin hyväksyttynä suhdannevaihteluteorian ja se omaksuttiin nopeassa tahdissa Englannissa ja jopa Yhdysvalloissa. (Eräs ironia on, että merkittävä ”itävaltalaisuuden” puolestapuhuja Yhdysvalloissa 1930-luvun alussa ja puolivälissä ei ollut kukaan vähäisempi kuin professori Alvin Hansen, joka hyvin pian teki maassaan vaikutuksen silmiinpistävänä keynesiläisenä.)

Misesin sykliteorian kasvavan hyväksynnän hukutti yksinkertaisesti ”keynesiläinen vallankumous” – keynesiläisen teorian läpi koko taloustieteellisen maailman tekemä uskomaton pyyhkäisy hyvin pian *Yleisen Teorian* vuoden 1936 julkaisemisen jälkeen. Misesin teoriaa ei pystytty osoittamaan vääräksi; se vain *unohdettiin* ryntäyksessä nopeasti suosituksi tulleen keynesiläisen muotivirtauksen kyytiin hypättäessä. Eräät Misesin teorian johtavat puolestapuhujat – jotka selkeästi tiesivät paremmin – antoivat periksi vastikään ilmaantuneille opinkappaleiden tuulille, ja sen seurauksena saivat virkoja johtavista amerikkalaisista yliopistoista.

Mutta nyt aikanaan arkki-keynesiläinen lontoolainen *Economist* julisti hiljattain, että ”Keynes on kuollut”. Kohdattuaan yli vuosikymmenen vahvaa teoreettista kritiikkiä ja itsepintaista taloudellisiin tosiasioihin perustuvaa kumoamista, keynesiläiset ovat nykyään yleisesti ottaen ja massiivisesti vetäytymässä. Jälleen kerran rahan tarjonta ja pankkiluotto aletaan vastahakoisesti tunnistamaan merkittävänä osallisena suhdanteisiin. Aika on kypsä – uudelleen löytämiselle, Misesin suhdanneteorian renessanssille. Se ei voi tulla yhtään liian aikaisin; ja jos se saapuu, koko talousneuvonantajien neuvoston käsite pyyhkäistään pois, ja näemme valtavan valtion vetäytymisen talouden osa-alueelta. Mutta jotta tämä kaikki voi tapahtua, talousmaailma ja laajan yleisö tulee tehdä tietoiseksi suhdannevaihtelujen selityksen olemassaolosta, joka on liian monta traagista vuotta lojunut hyllyssä hylättynä.

Alkuperäinen teksti: [Economic Depressions: Their Cause and Cure](http://www.taloudenperusteet.com)